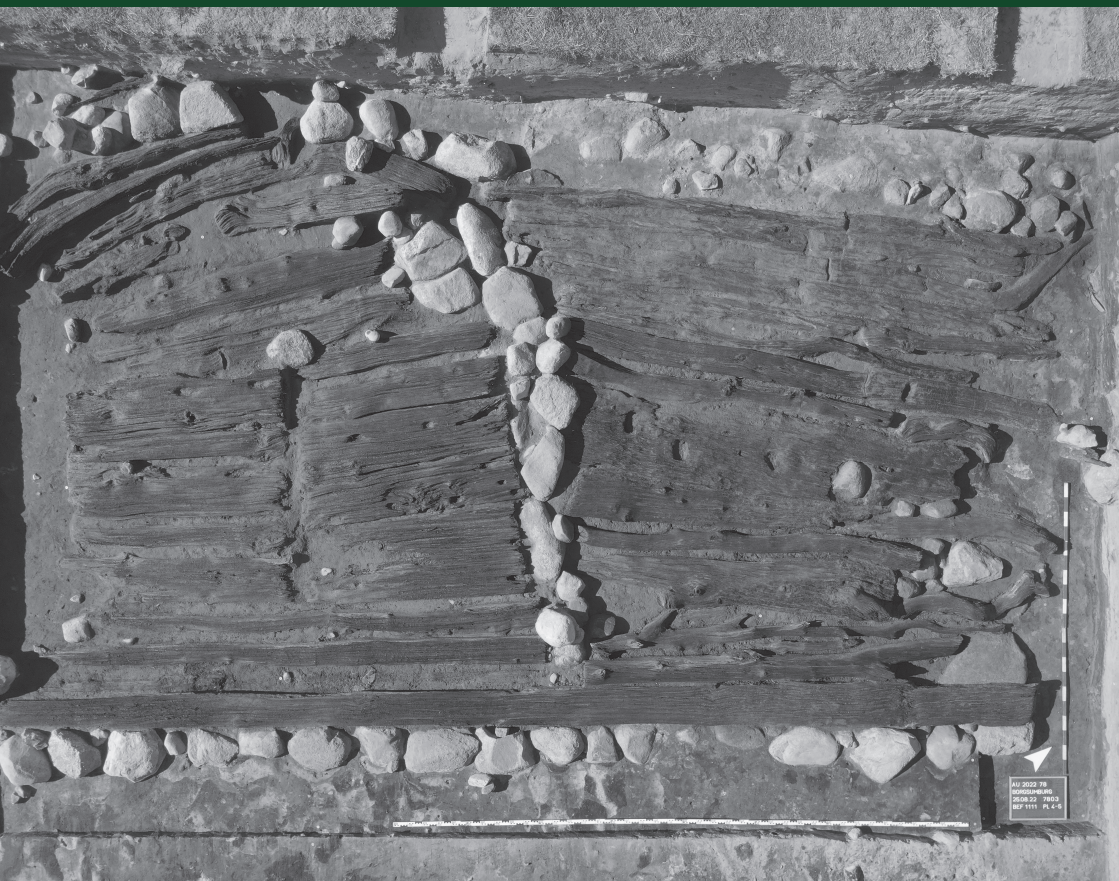

AIS

20 | 2024

Arkæologi i Slesvig | Archäologie in Schleswig

Arkæologi i Slesvig
Archäologie in Schleswig

20 · 2024

Symposium Jaruplund
2.-3.2.2024

Kolofon / Impressum

Arkæologi i Slesvig / Archäologie in Schleswig 20 · 2024

Redaktion og udgivelse / Redaktion und Herausgabe

Stefanie Kloß, Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein, stefanie.klooss@alsh.landsh.de

Pernille Kruse, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, pekr@msj.dk

Ingo Lütjens, Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein, ingo.luetjens@alsh.landsh.de

Bente Sven Majchczack, Christian-Albrechts-Universität Kiel, bmajchczack@roots.uni-kiel.de

Lilian Matthes, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, lima@msj.dk

Ralf Opitz, Christian-Albrechts-Universität Kiel, r.opitz@ufg.uni-kiel.de

Mette Sørensen, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, mesr@msj.dk

Trykt med støtte fra / Gedruckt mit Unterstützung von

Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev

Omslag, grafisk design og opsætning / Umschlag, Layout und grafische Gestaltung

Ralf Opitz, Christian-Albrechts-Universität Kiel

Foto: Pièrre Leon Frederiks, Niedersächsisches Institut für historische Küstenforschung

Tryk / Druck

UAB BALTO print

ISSN 0909-0533 | ISBN 978-87-87584-00-5

Alle Beiträge in der AiS unterliegen einem Peer-Review-Verfahren durch auswärtige Gutachter:innen.

Copyright

Ophavsretten til artikler (inklusive ophavsretten til indsendte og accepterede manuskripter), der er publiceret i AIS før d. 1. januar 2023 er ejet af de respektive forfattere. Disse artikler er ikke licenseret med Creative Commons. Artiklerne må downloades, og der må linkes til dem, men de må ikke deles og redistribueres uden tilladelse af forfatterne.

Ophavsretten til artikler publiceret efter den 1. januar 2023 er ejet af de respektive forfattere. Artiklerne er licenseret med Creative-Commons-licensen CC-BY-NC-SA, der giver ret til at kopiere og videredistribuere artiklerne i ethvert medie eller format, samt bruge artiklerne til kommercielle formål, forudsat at brugerne krediterer forfatterne.

Das Urheberrecht für Artikel (einschließlich des Urheberrechts für eingereichte und angenommene Manuskripte), die vor dem 1. Januar 2023 in AIS veröffentlicht wurden, liegt bei den jeweiligen Autoren. Diese Artikel sind nicht unter Creative Commons lizenziert. Die Artikel dürfen heruntergeladen und verlinkt- aber ohne Genehmigung der Autoren nicht geteilt oder weiterverbreitet werden.

Das Urheberrecht für Artikel, die nach dem 1. Januar 2023 veröffentlicht sind, liegt bei den jeweiligen Autoren. Die Artikel sind unter der Creative-Commons-Lizenz CC-BY-NC-SA lizenziert, die das Recht einräumt, die Artikel in jedem Medium oder Format zu kopieren und weiterzuverbreiten sowie die Artikel für kommerzielle Zwecke zu verwenden, sofern die Nutzer die Autoren benennen und zitieren.

Indhold/Inhalt

Ulf Ickerodt

100 år med arkæologiske undersøgelser i Slesvig-Holsten – et kig tilbage 11

Per Ethelberg

En analyse af de sønderjyske middelalderkirkers placering i forhold til
den samtidige landbebyggelse.. 21

*Rainer Atzbach, Philip Højen Wørss Brønnum Hansen,
Christine Lundgård Kisum Nielsen und Victoria Lyder Tissot*

Burg Brink: Bischofshof des 13. Jahrhunderts und spätmittelalterliche Burg. 45

Kirsten Hüser und Martin Segschneider

Grüße von Harald Blauzahn? – Neue Forschungen in der Borgsumburg
auf der nordfriesischen Insel Föhr 63

Jule Kurz

Eine angelsächsische Riemenzunge aus Rieseby an der Schlei. 73

Anders Hartvig og Kirstine Pommergaard

Guldringen fra Emmerlev og dens ophav 83

Alexander Maaß

Leben am Ochsenweg – die völkerwanderungszeitliche Siedlung von Kropp 123

Ringo Klooß

Die völkerwanderungszeitliche Siedlung Taarstedt LA 167,
Kreis Schleswig-Flensburg. 141

Rolf Schulze

Brebel LA 49: En bosættelse under overgangen fra ældre til
yngre romersk jernalder i nærheden af Thorsberg Mose. 153

Lorenz Harten

Eine ländliche Siedlung der römischen Kaiserzeit mit Eisenverhüttung auf der
Schleswiger Geest. Der Fundplatz Bollingstedt LA 41 165

Jette Maria Nørgaard Madsen

Padholm – en større udgravning syd for Kolding,
med et interessant pollenmateriale 177

Lars Grundvad og Martin Egelund Poulsen

Stavsager Høj ved Fæsted – de bronzealderlige aktivitetsspor
og deres atypiske karakter 197

Ilian Finkeldey

Röntgenfluoreszenzgestützte Analyse der zwei bronzezeitlichen Hortinventare
von Schellhorn und Fahrdorf (Schleswig-Holstein). 213

Simone Bøgh Jensen

Bronzens usynlige farver 241

100 år med arkæologiske undersøgelser i Slesvig-Holsten – et kig tilbage

Ulf Ickerodt

Abstract

From the perspective of research history, it is important to find the beginning of developments and practices. There are always precursors of structures, approaches, methods, and practices. For today's Schleswig-Holstein state archaeology, the date of 1 January 1923 can justifiably be cited. This date marks the creation of a structure that remains the basis for archaeological research and the fulfilment of monument law and conservation tasks. The aim was and is to record all archaeological sites and finds. Even though the introduction was already »up in the air« at the time, the initial financing of this task, then its transformation into a provincial office, and finally its establishment as today's archaeological state authority validated by the first state monument protection law in Germany. In this paper, the history of state archaeology will be presented from various perspectives in its methodological and systematic context.

Den 1. januar 1923 betragtes med rette som grundlæggelsesdatoen for den arkæologiske sogneberegning (i det følgende kaldt Landesaufnahme) af Slesvig-Holsten (TODE 1925). Den markerer den første arbejdsdag i et projekt, der oprindeligt blev udtænkt af

grundlæggeren Alfred Tode (1900–1996) for en periode på 15 år, og som stadig fortsættes med succes i dag, nu beskyttet under loven om fortidsminder. Formålet med projektet var og er en systematisk og tilgængelig registrering af det arkæologiske kilde-materiale. Dette omfatter genstande såvel som antropologiske, palæobotaniske og zoologiske rester, men også kulturelt betingede forandringer i undergrunden. Alle disse oplysninger skal opbevares i Landesamt, som er den øverste myndighed i forhold til arkæologiske undersøgelser, fortidsminde-forvaltning og fredningssager (TODE 1926; 1931; 1936 b; KERSTEN 1936; 1938; 1939 b).

Landesaufnahme administrerer disse oplysninger, nemlig både fund, fundkontekster og lokaliteter. På den ene side omfatter dette de fysiske fund, der skal bevares og indsamles, for at sikre en langsigtet bevaring. På den anden side skal omstændighederne og rammebetingelserne for dette arbejde også dokumenteres og arkiveres på et centralt, alment tilgængeligt sted. I Slesvig-Holsten varetages dette af Kieler Museumsarchiv (KM) på landsdelens arkæologiske museum på Gottorf Slot. Ud over fundmaterialet opbevares den samlede analoge feldokumentation og rapporter om delstatens arkæologiske lokaliteter her. Dette materiale stilles til rådighed for forskning og lignende. Derudover findes data

fra Landesaufnahme, der administreres af Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein (i det følgende ALSH), den slesvig-holstenske arkæologiske myndighed. Her findes hovedsagelig grundlæggende data om fund, lokaliteter og aktiviteter. Disse data danner grundlag for, hvilken slags forskning, det er muligt at udføre, og hvilke opgaver med fortidsminder og fredninger, der skal planlægges og gennemføres.

Det var dette mål, som Karl Kersten (1908–1992) beskrev, retrospektivt 16 år efter projektets start og seks år efter institutionaliseringen af den forhistoriske og tidlige historiske undersøgelse. Han var udnævnt som Todes efterfølger. På baggrund af dette besluttede ledelsen af Landesverband Schleswig-Holstein at kombinere fortidsmindeforvaltning og arkæologisk virksomhed på et sted, nemlig ALSH. Det var første gang i Tyskland, at de to felter blev lagt sammen, og beslutningen var baseret på den klare erkendelse af, at fortidsmindeforvaltning og arkæologisk virksomhed var logisk forbundet og tæt knyttet til hinanden (KERSTEN 1936; 1981).

Det betød så, at man for 90 år siden, den 1. august 1933, grundlagde forløberen for ALSH. Det nuværende ALSH (siden 1996) er udsprunget af denne institution. Siden d. 7. juli 1958, dvs. igennem de sidste 65 år, har dets arbejde været baseret på den gældende lov om beskyttelse af fortidsminder/fredede bygninger (ICKERODT 2013; 2023 a; 2023 b; SCHIRNIG 1966). Denne sammenlægning af forvaltningsarbejdet bør anerkendes, da det var en teknisk og organisatorisk innovation for Schleswig-Holstein. Det bør dog også nævnes, at den byggede på de erfaringer, man havde gjort sig i Danmark med henblik på sogneberegningen, og med senere lignende procedurer i Preussen, samt de juridiske rammer, der efterfølgende blev oprettet.

Landesaufnahme som arbejdsområde

Begrebet arkæologisk virksomhed er tve-tydigt. For det første henviser begrebet til den specifikke tekniske feltstrategi med at undersøge et defineret område i landskabet med det formål at registrere kendte lokaliteter og dokumentere nye. Siden 1923 har denne aktivitet også omfattet den konkrete tilgang med at indsamle og indhente viden på lokalt plan og lade denne være del af den arkæologiske virksomhed. På tysk bruger man begrebet »Begehung«, altså rekognoscering, eller som på engelsk »survey«.

I den henseende markerede d. 1. januar 1923 virkelig et teknisk vendepunkt, da hele provinsen skulle berejses distrikts- og kommunevis frem til 1938 for at nå det ret idealistiske mål om en »fuldstændig indsamling og bearbejdning af alt forhistorisk kildemateriale«, som Tode, der var den første til dette berejningsprojekt, udtrykte det i 1926 et par år inde i projektets start.

Denne indstilling fik nok allerede dengang nogle til at hæve øjenbrynene, da andre museer på dette tidspunkt klassificerede og dokumenterede deres indsamlede data i henhold til det arkæologiske system, der var almindeligt anvendt i Skandinavien, og havde udført deres egne berejsninger og rekognosceringer siden det 19. århundrede. De var også afhængige af lokale, frivillige og amatørforskere. På det tidspunkt blev dette arbejde også i stigende grad tilpasset juridisk og indarbejdet administrativt i den professionelle sagshåndtering.

Forskellen mellem de to institutionelt forankrede strategier ligger i skridtet fra en temmelig reaktiv form hen til en aktiv form for inddragelse og håndtering af kulturarven. Den aktive tilgang krævede langt mere indsigt i det arkæologiske kildemateriale, der befandt sig uden for museerne.

Den innovative udvikling, der ligger til grund for at man udviklede konkrete tiltag i arkæologien, udgør en kontrast til udviklingen på andre områder.

Landesaufnahme som arkiv

Begrebet Landesaufnahme betegner i dag også det centrale sted, hvor arkæologiske faktuelle oplysninger, især fra de forskellige statslige og private museer og samlinger, samt resultaterne af feltundersøgelser eller de tilhørende lokale, datasamlinger befinder sig. Indholdet er fortsat baseret på resultaterne af borgernes, lægfolks og fagfolks arkæologiske forskning. Derudover er målet at kvalificere de eksisterende registreringer eller beskrivelser af fund, fortidsminder, iagttagelser eller udgravninger i den regionale kontekst eller eksisterende regionale forskning, sådan som det er sket i overensstemmelse med arkæologisk praksis siden det 18. og 19. århundrede.

Dette skridt i retning af en institutionalisering af Landesaufnahme som et centralt registreringssted førte til en forbedring af mulighederne for at opdatere arkivet.

Desuden blev forskningen lettere, fordi både genstandsmateriale og arkiver nu befandt sig fysisk samlet og kan opdateres løbende. Fejlindtastninger kan rettes, administrative konsekvenser som kommunalreformer kan tilpasses ved enkel reorganisering etc. Det er fordelene ved at have arkivalier, sammenlignet med at have trykte kataloger eller andre printmedier, der – som man siger – er forældede så snart de er trykt.

Ironisk nok beholdt man udgivelsen af regionale optegnelser som en slags arkæologisk kildeudgave, der kan sammenlignes med serien *Prähistorische Bronzefunde* (PBF), der blev grundlagt i midten af 1960'erne af

Hermann Müller-Karpe (1925–2013) eller serien *Die Funde der älteren Bronzezeit des nordischen Kreises* (...), der blev grundlagt af Ekkehard Aner (1914–1975) og Karl Kersten. Før Anden Verdenskrig blev kun Walther Kerstens *Vorgeschichte des Kreises Steinburg* udgivet i 1939 (KERSTEN 1939 a) og den blev modtaget yderst positivt i anmeldelserne (KERSTEN 1940).

Med fremkomsten af webbaserede geodatabaser og nutidens IT-muligheder giver fortsættelsen af disse eller lignende publikationsprojekter, der opstår ud af mængden af udgravningsrapporter og feltprojekter ikke længere mening. Betydningen af enkeltpublikationer som vidtrækkende videnskabeligt informationssystem er blevet opgivet til fordel for mere dynamik og fleksibilitet i håndteringen af information i databaser og kartotekssystemer.

Landesaufnahme har en anden vigtig funktion. I 1923 startede arbejdet med at oprette et arkiv med professionelt udarbejdede, dvs. systematiske, oplysninger, organiseret efter distrikt og kommune.

I dag omfatter det omkring 250.000 kartotekskort, der er tilgængelige som digitale kopier. Indholdet transskriberes og revideres som en del af fortidsmindeliste-projektet dvs. de faktuelle oplysninger sammenlignes med publikationer, K.M.-arkivet og andre museumssamlinger og konverteres til dataposter, der gemmes i de tilsvarende databaser (se også ICKERODT et al. 2023; TUMMUSCHEIT 2023). På nuværende tidspunkt er lidt over en tredjedel af landets fund digitaliseret (DIBBERN 2023).

Ud over oprettelsen af et kartotek var målet også at oprette et billedarkiv med fotos af alle fund, udgravninger og fortidsminder i Slesvig-Holsten. Det var også hensigten at registrere alle lokaliteter og fortidsminder. På den anden side skulle alle lokaliteter og monumenter registreres

geografisk og kartografisk. Etableringen af et sådant fagligt informationssystem eller overordnet arkiv, som var målet ved projektets start, er det første skridt i retning af den nuværende database- og geodata-baserede informationsinfrastruktur i det faglige informationssystem, der er under udvikling, og indebærer en differentiering mellem en analog og en digital landsdækkende undersøgelse. Det første konkrete skridt i retning af digitalisering blev allerede taget i 1977 med den korte innovationsundersøgelse af Ulrich Drenhaus fra den slesvig-holstenske forvaltningsmyndighed for forhistorie og tidlig historie (LVF S-H). Den implementeres for pågående i den specialiserede procedure digital archaeological monument preservation Schleswig-Holstein (dAD.sh) og den arkæologiske database Schleswig-Holstein (ADSH), som driftes sammen med det arkæologiske museum i den slesvig-holstenske statslige museumsstiftelse (SIEGLOFF 2023).

Landesaufnahme som institution

Det tredje aspekt af begrebet arkæologisk virksomhed er det institutionelle og refererer på den ene side til den sprogligt-praktiske standardisering og på den anden side til den organisatoriske institution.

Så vidt jeg ved, blev begrebet Landesaufnahme som professionel praksis første gang brugt af Karl Hermann Jacob-Friesen (1886–1960) i en publikation fra i slutningen af 1910'erne (JACOB-FRIESEN 1917; HOFMEISTER 1930) og har siden 1920'erne og 1930'erne jævnlige optræd som stikord i de førnævnte bidrag af Tode og Kersten om gennemførelsen af arkæologiske undersøgelser i almindelighed og om praksis i Slesvig-Holsten. Han er også forbundet med Walter Matthes' (1901–1997)

(MATTHES 1926; 1927; 1928) og Waldtraut Bohms' (1890–1969) arbejde i distrikterne Vest- og Østprignitz i det nuværende Brandenburg (BOHM 1932; 1933). H. SCHIRNIG (1966) giver en første gennemgang af forskningshistorien i midten af 1960'erne; en anden implementeringsbølge fandt sted i Niedersachsen i 1970'erne og 1980'erne (f.eks. SCHMID 1975; AUST 1984; ZOLLER 1989).

Derudover er der begrebet Landesaufnahme brugt som en del af en institutionel selvbetegnelse, som findes i »Amt für vor- und frühgeschichtliche Landesaufnahme« eller »Provinzialstelle für Landesaufnahme«. Her smelter den professionelle feltpraksis og forskningsstrategi for det arkæologiske landinspektorat og det arkæologiske landinspektoratsarkiv sammen i en organisatorisk og faglig struktur, hvor fokus på forhistorie og tidlig historie supplerer den historiske fortidsmindebevaring. Den blev opgivet til fordel for et fokus på arkæologi, der havde udviklet sig som en specialisering inden for (nordisk) oldtidskundskab. Sidst, men ikke mindst, var beslutningen i 1923 om at bruge betegnelsen Landesaufnahme i det hele taget fremsynet, da den gjorde det muligt at tage højde for nye fagområder som historisk arkæologi med nyere og nyeste tid helt op til det 19. og 20. århundrede (ICKERODT 2020 a; 2020 b).

Fra forskerstuderende til grundlægger af Landesaufnahme

Ud over delstatens vilje til at oprette og finansiere en institution er udviklingen af den slesvig-holstenske Landesaufnahme tæt forbundet med det førnævnte Tode (BUSCH 1996, ICKERODT 2013, 12–13; SCHRÖDER 1923). Den vej, der førte ham

til den praktiske arkæologi, er til en vis grad betegnende for den første årgang af arkæologer født mellem 1900 og 1910.

Tode kom fra Lübeck, hvor han som elev blev introduceret til forhistorisk arkæologi af sin lærer Hermann Hofmeister (1878–1936). Den senere Landesarchäologe (kan sidestilles med det tidligere danske begreb rigsantikvar) i Braunschweig og Todes forgænger i denne stilling havde undervist på gymnasieskolen Johanneum i Lübeck og påbegyndt arbejdet med Landesaufnahme der (HOFMEISTER 1930). På grund af sine nationalistiske aktiviteter blev han til sidst bortvist fra lærerstaben i 1923, da han havde forsøgt at samle den tyske ungdom gennem »Schutz- und Trutzbund«. Som Tode skrev i 1933, ønskede Hofmeister at bruge den »germanske« forhistorie og tidlige historie som ideologisk forankring for at få folk til at glemme Versailles-traktatens skændsel. Akademisk-administrativ institutionalisering og nationalistisk selviscenesættelse indgik således i et tæt forhold.

Specielt inspireret af Hofmeister, hvis undersøgelse af byen Lübeck først blev publiceret i 1930, tolv år efter at den blev skrevet, udførte Tode som studerende feltundersøgelser i nærheden af byen og i Østholsten. Han afsluttede sine studier i Berlin, mestendels hos Gustav Kossinna (1858–1931). Han offentliggjorde sine første feltresultater i tidsskriftet *Mannus* (TODE 1922).

I løbet af sine berejsninger det år mødte Tode Dithmarsch-kredsens administrator Friedrich Pauly (1875–1954). Han overtog Todes arbejde og ønskede en tilsvarende registrering for Dithmarschen. Det endte med, at Tode fik til opgave at udarbejde en oversigt for distrikterne Norder- og Süderdithmarschen og han beskrev sit projekt i artiklen »Fortidsminder ved Albersdorf i Dithmarschen« (TODE 1925).

I perioden mellem 1924 og 1927 indgik Tode lignende kontrakter med kredse Rendsburg, Steinburg og Lauenburg, bl. a. for at sikre sin egen indtægt. I bund og grund førte dette til en slags snebold-princip: Mens de første kontrakter endnu ikke var afsluttet, blev der allerede indgået nye forpligtelser.

Berejsninger i landkredsene

Gennemførelsen og udviklingen af de regionale berejsninger begyndte i Dithmarschen i 1923. Fra 1924 fulgte de førnævnte kredse Steinburg, Rendsburg og hertugdømmet Lauenburg. I overensstemmelse med fremgangsmåden blev der gennemført berejsninger i hver af disse distrikter, og dette arbejde blev »foræret væk« i form af kartoteksmateriale. I 1926 fulgte Pinneberg og fem andre kredse, fra 1929 resten af den preussiske provins med Slesvig og Flensborg i 1935, og De Nordfrisiske Øer fra 1938.

Denne mere private, ikke institutionstilknyttede tilgang til arbejdet blev dog udført sideløbende med det statslige konserveringsarbejde på Kieler Museum für vaterländische Altertümer. Denne konkurrencesituation synes at have ført til faglige uoverensstemmelser med Gustav Schwantes (1881–1960). Fra 1929 til 1938 var han direktør for museet i Kiel, og fra 1929 til 1958 var han forbindelsesofficer for aktiviteter vedrørende arkæologisk kulturarv. Denne rolle svarer til den nuværende Landesarchäologe, Schwantes havde helt sikkert sin egen opfattelse af Todes rolle og funktion, og forsøgte at få professionel adgang til »sin« landmåling. I mellemtiden blev denne personlige interessekonflikt også bragt ind i de overordnede politiske stridigheder mellem Rosenberg-kontoret og SS-Ahnenerbe. Tode søgte sin lykke i miljøet omkring Rosenberg-kontoret.

Schwantes og hans elever Kersten og Herbert Jankuhn (1905–1990) var derimod underlagt Heinrich Himmlers forskningsorganisation SS-Ahnenerbe (SCHECK 1995; ICKERODT 2023 c; SCHRÖDER 2023).

I erkendelse af det truende nederlag forsøgte Tode i det mindste at få realiseret nogle af sine mål med udgivelsen af »Slesvig-Holstens, Hamborgs og Lübecks forhistorie« (TODE 1933; 1934; 1936 a). Men hans modstander Kersten, der i 1937 havde afløst Tode som administrerende direktør for Landesaufnahme, præsenterede med »Vorgeschichte des Kreises Steinburg« for Anden Verdenskrig den første og eneste af de publikationer, der faktisk var annonceret frem til 1938 (KERSTEN 1939 a). De øvrige kildeudgaver fulgte fra 1951, og det sidste bind blev udgivet i 1998: Kersten udgav forhistorien for distriktet Herzogtum Lauenburg i 1951, Hermann Hinz (1916–2000) den for det nordfrisiske fastland i 1954, Kersten og Peter La Baume (1916–1977) den for de nordfrisiske øer i 1958 og Hans Hingst (1908–1996) den for distriktet Stormarn i 1959. Fire år senere fulgte Jakob Röschmanns forhistorie for Flensborg Amt fra 1963. I 1966 fulgte Claus Ahrens' forhistorie om Pinneberg og Helgoland og i 1998 Gudrun Loewes forhistorie om Slesvig. Efter dette sidste bind blev ideen om publicerede kildeudgaver endeligt opgivet, og på baggrund af åbne data-tilgange i en digitaliseret verden synes det ikke længere at give mening.

100 år med national undersøgelse – et kig tilbage

Da distrikterne i den preussiske provins Slesvig-Holsten for 100 år siden besluttede at gennemføre og i sidste ende etablere Landesaufnahme, var det af ideologiske og praktisk-administrative grunde.

Provinsens egen forhistorie skulle belyses. På baggrund af landskabets forvandling i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede skulle fortidsminderne fungere som forankringspunkter for et samfund på jagt efter identitet. I denne periode blev der lagt et fagligt fundament, som på trods af alle de ideologiske overgreb før 1945 har muliggjort en almen anerkendt form for landsdækkende Landesaufnahme, hvis grundlag stadig bruges i dag.

Grundlaget er stadig det arbejde, der udføres på frivillig basis af borgere, detektorfolk og samlere (UNGLAUB 2023). Dertil kommer de fuldtidsansatte arkæologer på museet for arkæologi i Slesvig og i ALSH, hvor indførelsen af bygherrebetalt arkæologi (ratificeringen af Valetta-konventionen fra 1996 omkring beskyttelse af europæiske fortidsminder) fra 1996 har ført til en stadig stigende og i sidste ende eksploderende mængde af udgravningsdokumentation indenfor de seneste 5–6 år.

Det samme forhold kan iagttages i forhold til detektorarkæologien, hvis betydning efter indførelsen af den slesvigske model for 15 år siden har ført til en principiel ny forståelse af metaltiderne.

Ud over det etablerede samarbejde med danske kolleger i for eksempel fra Museum Sønderjylland – Arkæologi i Haderslev er Center for Baltisk og Skandinavisk (ZBSA, nu LEIZA) Arkæologi blevet en anden »spiller« ved siden af Institut for Historisk Kystforskning i Wilhelmshaven (NIHK), som udelukkende beskæftiger sig med arkæologisk forskning og kan koncentrere sig om indholdsrelateret, det vil sige evaluerende forskning.

Landesaufnahme i Slesvig-Holstein vil også være referencepunktet og målet for den videre systematisering af alle arkæologiske kilder. Men dataindsamlingen foregår nu i et endnu mere heterogent miljø.

Ud over opdagelsen af nye arkæologiske lokaliteter, foregår der også bearbejdning af kendte arkæologiske lokaliteter og en videnskabelig kvalificering af data fra de mange nøddugravinger.

Oveni dette arbejde lægges et ønske om at genregistrere og revurdere gamle samlinger. Set fra det synspunkt bliver det tydeligt, at der venter en uendelig strøm af opgaver til de næste hundrede år.

Literatur

- Aust 1984: H. Aust, Die Situation in der Archäologischen Denkmalpflege aus der Sicht der Kreisarchäologen und einige Bemerkungen zur Archäologischen Landesaufnahme. Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte 53, 1984, 57–67.
- Bohm 1932: W. Bohm, Tätigkeitsbericht über die archäologische Landesaufnahme im Kreise Westprignitz. Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit 8, 1932, 203–206.
- Bohm 1933: W. Bohm, Der Abschluß der archäologischen Landesaufnahme im Kreise Westprignitz. Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit 9, 1933, 243–247.
- Busch 1996: R. Busch, Dr. Alfred Tode. Braunschweiger Landesarchäologe i.R. verstorben. Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte 65 (1), 1996, 235–236.
- Dibbern 2023: H. Dibbern, Von der Papierkartei zur Datenbank, Digitale Quellen und Techniken im Dienste der archäologischen Landesaufnahme. Archäologische Nachrichten aus Schleswig-Holstein 29, 2023, 120–127.
- Hofmeister 1930: H. Hofmeister, Die vorgeschichtlichen Denkmäler im Lübeckischen Staatsgebiet (Lübeck 1930).
- Ickerodt 2013: U. Ickerodt, Blick zurück im Spiegel – 90 Jahre Landesaufnahme und 80 Jahre archäologische Denkmalpflege in Schleswig-Holstein. Archäologische Nachrichten aus Schleswig-Holstein 18, 2013, 9–15.
- Ickerodt 2020 a: U. Ickerodt, Archäologie der Moderne zwischen Fachlichkeit, Zuständigkeiten und fachlicher Reproduktionsfähigkeit. Archäologische Informationen 43, 2020, 57–76.
- Ickerodt 2020 b: U. Ickerodt, Realarchäologische Denkmalpflege der Moderne – Ein neu entstehender Fachbereich zwischen inhaltlicher Etablierung und organisatorischem Zusammenhang. In: U. Müller/F. Jürgens (Hrsg.), Archäologie der Moderne. Standpunkte und Perspektiven. Die Kieler Tagung 2018. Historische Archäologie 2 (Bonn 2020) 31–58.
- Ickerodt 2023 a: U. Ickerodt, 100 Jahre archäologische Landesaufnahme. Eine Einführung. Archäologische Nachrichten aus Schleswig-Holstein 29, 2023, 10–19.
- Ickerodt 2023 b: U. Ickerodt, Der Blick zurück nach vorne. 100 Jahre archäologische Landesaufnahme in Schleswig-Holstein. Archäologische Nachrichten aus Schleswig-Holstein 29, 2023, 20–35.
- Ickerodt 2023 c: U. Ickerodt, Schlachtfeldbesichtigung. Die archäologische Landesaufnahme Schleswig-Holsteins zwischen Weimarer Republik und Nachkriegszeit. Archäologische Nachrichten Schleswig-Holstein 29, 2023, 54–67.
- Ickerodt et al. 2023: U. Ickerodt/I. Lütjens/A. Tummuscheit: Gestern und heute. Die Systematik der archäologischen Landesaufnahme in Schleswig-Holstein. Archäologische Nachrichten Schleswig-Holstein 29, 2023, 102–119.
- Jacob-Friesen 1917: K.H. Jacob-Friesen, Der Schutz der vorgeschichtlichen Denkmäler. Ein Vorschlag zur prähistorischen Landesaufnahme und Denkmalpflege, dargelegt an den Gräbern des »Dänischen Wohldes« im Kreis Eckernförde. Prähistorische Zeitschrift 9, 1917, 75–101.

- Kersten 1936: K. Kersten, Die Archäologische Landesaufnahme von Schleswig-Holstein. Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit 12, Heft 10–11, 1936, 222–223.
- Kersten 1938: K. Kersten, Bericht über die Tätigkeit der Provinzialstelle für vor- und frühgeschichtliche Landesaufnahme und Bodendenkmalpflege. Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit 14, Heft 1, 1938, 3–8.
- Kersten 1939a: K. Kersten, Vorgeschichte des Kreises Steinburg (Neumünster 1939).
- Kersten 1939b: K. Kersten, Die vorgeschichtliche Landesaufnahme unter Berücksichtigung der Erfahrungen in Schleswig-Holstein. In: H. Schwantes (Hrsg.), Urgeschichtsstudien beiderseits der Niederelbe (Hildesheim 1939) 1–8.
- Kersten 1981: K. Kersten, Die archäologische Landesaufnahme in Schleswig-Holstein. Offa 38, 1981, 17–20.
- Kersten 1940: W. Kersten, Rezension: Karl Kersten, Vorgeschichte des Kreises Steinburg (1939). Bonner Jahrbücher 145, 1940, 166–169.
- Matthes 1926: W. Matthes, Die archäologische Landesaufnahme des Kreises Ostprignitz. Nachrichten der deutschen Anthropologischen Gesellschaft 1, 1926, 17.
- Matthes 1927: W. Matthes, Ergebnisse der archäologischen Landesaufnahme des Kreises Ostprignitz. Petermanns Geographische Mitteilungen, 1927, 363–364.
- Matthes 1928: W. Matthes, Ergebnisse der archäologischen Landesaufnahme des Kreises Ostprignitz. In: Deutsche Anthropologische Gesellschaft (Hrsg.), Tagungsberichte der Deutschen Anthropologischen Gesellschaft 1928 (Hamburg/Ausburg 1929) 116–117.
- Scheck 1995: T. Scheck, Denkmalpflege und Diktatur. Die Erhaltung von Bau- und Kunstdenkmalern in Schleswig-Holstein und im Deutschen Reich zur Zeit des Nationalsozialismus (Berlin 1995).
- Schirinig 1966: H. Schirinig, Einige Bemerkungen zur archäologischen Landesaufnahme. Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte 35, 1966, 3–13.
- Schmid 1975: P. Schmid, Archäologische Landesaufnahme im Nordwestdeutschen Küstengebiet. In: H. Borger (Hrsg.), Das neue Bild der alten Welt. Archäologische Denkmalpflege und archäologische Ausgrabungen in der Bundesrepublik Deutschland 1945–1975. Kölner Römer-Illustrierte 2 (Köln 1975) 15–16.
- Schröder 2023: D. Schröder, Alfred Tode. »Erfinder« der Landesaufnahme und Erzähler der Archäologie. Archäologische Nachrichten Schleswig-Holstein 29, 2023, 36–43.
- Siegloff 2023: E. Siegloff, Die archäologische Landesaufnahme Schleswig-Holstein: digital. Archäologische Nachrichten Schleswig-Holstein 29, 2023, 128–135.
- Tode 1922: A. Tode, Das vorgeschichtliche Landschafts- und Siedlungsbild Ostholsteins. Mannus 14, 1922, 171–174.
- Tode 1925: A. Tode, Vorgeschichtliche Denkmäler bei Albersdorf in Dithmarschen. Dithmarschen N.F. 1, Januar 1925, 1–7.
- Tode 1926: A. Tode, Organisation und praktische Durchführung einer allgemeinen archäologischen Landesaufnahme. Vorgeschichtliches Jahrbuch 3, 1926, 10–21.
- Tode 1931: A. Tode, Die Archäologische Landesaufnahme von Schleswig-Holstein, Hamburg und Lübeck. Sonderdruck Kieler Neueste Nachrichten 4./8. Mai 1931.
- Tode 1933: A. Tode, Urgeschichte von Schleswig-Holstein, Hamburg und Lübeck I. Das Land (Glückstadt 1933).
- Tode 1934: A. Tode, Urgeschichte von Schleswig-Holstein, Hamburg und Lübeck II. Ältere Steinzeit (Glückstadt 1934).
- Tode 1936a: A. Tode, Urgeschichte von Schleswig-Holstein, Hamburg und Lübeck III. Frühe Neaiszeit (Glückstadt 1936).
- Tode 1936b: A. Tode, Vorgeschichtliche Landesaufnahme. Germanen-Erbe 1, 1936, 26–28.

Tummuscheit 2023: A. Tummuscheit, »Das Voss weiß Bescheid«-Prinzip und die Landesaufnahme 2.0 im 21. Jahrhundert. Archäologische Nachrichten Schleswig-Holstein 29, 2023, 194–203.

Unglaub 2023: C. Unglaub, Detectorists. Die archäologische Landesaufnahme und das

Schleswiger Modell. Archäologische Nachrichten Schleswig-Holstein 29, 2023, 146–153.
Zoller 1989: D. Zoller, Beiträge zur archäologischen Landesaufnahme für den Landkreis Ammerland, Gemeinde Bad Zwischenahn (IV). Oldenburger Jahrbuch 89, 1989, 185–239.

Ulf Ickerodt

<ulf.ickerodt@alsh.landsh.de>

Archäologisches Landesamt

Schleswig-Holstein

Brockdorff-Rantzau-Straße 70

D-24837 Schleswig